

Türkçe Yer Adları: Kurtlapa

Turkish Place Names: Kurtlapa

Sebahat ARMAĞAN*

Öz

Yer adları, bir yerleşim yerinin sosyo-kültürel yapısı, tarihî ve coğrafi özellikleri hakkında ipuçları verir. Bunun için dil, kültür, tarih ve coğrafya açısından yer adları üzerine yapılan çalışmaların önemi büyüktür. Türkoloji'de yer adları üzerine tasnif denemeleri yapılmış, Anadolu'ya yerleşen boylar üzerinde durulmuş, yer adlarında yapılan değişiklikler de çalışmalarda yerini almıştır. Çeşitli nedenlerle bilinçsiz yapılan ad değişiklikleri, söz konusu yerle ilgili izleri ortadan kaldıracaktır. Bu nedenle adlandırmalarda ve ad değişikliklerinde dikkatli olunması gerekir. Dolayısıyla bu tür değişiklikler yapılırken *ad bilimi* (onomastik) ve *yer adları biliminden* (toponim) faydalanılmalıdır. Hatta konuya disiplinler arası bir yaklaşımla bakılmalıdır. Çalışmaya konu olan Sivas iline bağlı *Kurtlapa* köyü, büyük şehirlere fazla göç vermemiştir. Sivas merkeze yerleşen köylüler, aynı çevrede ve her daim iç içedir. Akraba evliliğinin yaygın olduğu köyün adı, tarih boyunca hiç değişmemiştir. Bu çalışmada, Türk kültür tarihinde önemli bir yeri olan toponim literatürüne katkı sağlamak amacıyla *Kurtlapa* sözcüğü üzerinde durulacaktır.

Anahtar Sözcükler: *Ad bilimi, yer adları, köy adları, Kurtlapa.*

Abstract

Place names give clues about the socio-cultural structure, historical and geographical features of a settlement. For this reason, studies on place names in language, culture and history studies are of great importance. In the studies, classification attempts were made on place names and the tribes that settled in Anatolia were emphasized. In addition, changes in place names have also taken place in the studies. Since name changes made unconsciously for various reasons

* Doç. Dr.; Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Yeni Türk Dili, email: sebahat.armagan@gop.edu.tr, orcid: [0000-0002-7055-9577](https://orcid.org/0000-0002-7055-9577)

can eliminate traces of the place in question, attention should be paid to this in naming and name changes. Therefore, when making such changes, onomastics and toponymy should be used. In fact, the issue should be viewed with an interdisciplinary approach. Kurtlapa village, which is the subject of the study, has not emigrated much to big cities. The villagers who settled in the center of Sivas are in the same environment and always together. The name of this village, where consanguineous marriage is common, has never changed throughout history. In this study, the etymology of the word Kurtlapa will be focused on in order to contribute to the toponymic literature, which has an important place in Turkish cultural history.

Key Words: *Onomastics, place names, village names, Kurtlapa.*

Giriş

Dil biliminin alt dallarından biri ad bilimidir (onomastik). Yer ad bilimi (toponimi) ise ad biliminin alt dallarından biridir.

Fuat Köprülü'nün 1925'te "Oğuz Etimolojisine Dair Tarihi Notlar" adlı makalesi yer adları üzerine yapılan temel çalışmaların başında gelir. 1928'de Hüseyin Nihal ve Ahmet Naci'nin "Anadolu'da Türklere Ait Yer İsimleri", 1945'te Abdülkadir İnan'ın "Anadolu'nun Toponimisi ve Türk Boylarının Adları Meselesi", 1945'te Sırrı Üçer ve Mesud Koman'ın "Konya İli Köy ve Yer Adları Üzerine Bir Deneme", 1965'te Hasan Eren'in "Yer Adlarımızın Dili" yer adları üzerine yapılan diğer önemli çalışmalardır.¹ Anadolu kültürünün temeli kabul edilen Oğuz boylarının yerleşimi üzerine çalışmalar yapılmış², yer adlarında yapılan değişiklikler de yer adları bilimine konu olmuştur.³

¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Tapar, D. (2023). Türkiye'de Yer Adları Bilimi Hakkında Yapılmış Çalışmalar Üzerine Kaynakça Denemesi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11, 1101-1121.

² Bakınız: Tekin, M. (1990). Hatay'da Türkmen Aşiret ve Oymaklarının Adını Taşıyan Köyler, Mahalleler. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (66), 187-191. Budak, A. (2001). Yurdumuza Yerleşen Oğuz- Türkmen Boyları ve Bazı Yer Adlarımızın Anlamları. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları. Hacaloğlu, Y. ve Memişoğlu, R. (2005). Dede Korkut Destanlarında Adları Geçen Oğuz Beylerinin İzlerini Taşıyan Yer Adları Üzerine Bir Deneme. *Sosyal Siyaset Bilimleri Dergisi*, (49), 771-815. Memişoğlu, R. (1994). Dedem Korkut Destanlarında Adları Geçen Oğuz Beyleri'nin -Yiğitlerinin Hatıralarını Taşıyan Yer Adları Üzerine Bir Deneme. *İçel Kültürü Dergisi*, (31), 11., Kurgun, L. (2005). Burdur İli Orun (Yerleşim Yeri) Adlarında

Anadolu'da bazı köy adları değiştirilmiş olmakla birlikte adı değişmeyen köy sayısı bir hayli fazladır. Bu köylerden biri de Sivas merkeze bağlı Kurtlapa köyüdür. Sivas il merkezinin kuzeyinde bulunan ve merkeze 48 km uzaklıktaki köyün nüfusu, 2023 nüfus sayımına göre 1.023 kişidir. 1928 yılından beri aynı adı taşıyan yerleşim yeri, 1991 yılında belediye; 2013 yılında köy olmuştur.

Köyün yaklaşık 1400-1420'lerde kurulduğu tahmin edilmektedir. Ancak 937/ 1530 tarihli ve 387 numaralı "Muhasebe-i Vilayeti Karaman ve Rum" defterine göre, köy 8 hanedir. Köy, 1838 tarihli nüfus defterine göre 61 hanedir ve köy önceleri Yıldız Beldesine, Yıldız Beldesi de Tokat Kazasına bağlıdır.⁴

Köy ağzında başta yuvarlaklaşma ve tonlulaşma olmak üzere Oğuz Türkçesine özgü birçok ses ve şekil özelliği bulunmaktadır.⁵ Bu özellikler arasında tonlulaşma, "*Oğuz grubunda kurallı olarak görülür.*" (Tekin ve Ölmez, 2009: 50). Sivas bölgesi ağızları, Oğuz grubu lehçelerinin özelliklerini yazı diline göre daha ileri derecede temsil etmektedir (Akar, 2019; 11-12). Bu özellik Kurtlapa köyü ağzında da kurallı olarak devam etmektedir.

Eski Oğuz Türkçesinde, dudak uyumunda görülen bozukluk (Akar, 2018: 108), Kurtlapa köyünün ağzında da aynı şekilde yaşamaktadır. Karahan'a göre, Sivas bölgesi ağızları, Eski Oğuz Türkçesinin bu coğrafyanın ağızları temelinde geliştiğini gösterir (2013: 223). Kurtlapa köyünün ağız özellikleri de buna canlı bir örnektir.

Köyde Orta Asya temelli doğum, yaşam ve ölüm döngüsünü simgeleyen mitolojik öğeler ve *kurt ağzı bağlama* gibi gelenekler de yaşamaktadır.

Oğuz İzleri. 1. Burdur Sempozyumu, Burdur, 261-265., Ercilasun, A. B. (2008). Oğuz Boy Adlarının Etimolojisi. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 9-25.

³ Soylu, (1972). Köy İsimlerinin Değiştirilmesi, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 898-7899., Soylu, (1977). Düzeltilmesi Gereken Bir Yanılgı: Köy Adlarının Değiştirilmesi. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 17, 7898-7899. Tan, N. (1984). Türkiye'de Yer Adları Verilirken veya Değiştirilirken Neler Esas Alınmalıdır? *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 779-783., Yediyıldız, B. (1984). Türkiye'de Yer Adı Verme Usulleri ve Yer Adı Değişikliklerinin Tarihi Gelişimi. *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 25-41., Sürgevil, S. (1988). Son Yüzyıl İçinde Bozdoğan'da Yer Adlarının Değişmesi. VI. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, İstanbul, Tuncel, H. (2000). Türkiye'de İsmi Değiştirilen Köyler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 23-34.,

⁴ MAK, SK.

⁵ Köyün ağız özellikleri, Okan Bayır tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmaktadır.

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmanın amacı yer adları bilimi literatürüne katkı sağlamaktır.

Kurtlapa Adı

Köyün adıyla ilgili bazı söylentiler vardır: Söylentiye göre, kurt, yeni evlenen bir gelini düğün sabahı kapar. Gelinden geriye sadece kınalı bir el kalır. O günden sonra köyün adı, *Kurtkapan* diye anılır. *Kurtkapan*, sonradan *Kurtlapa* olur.⁶ Bir diğer söylenti, köye lapa lapa kar yağdığında birçok kurdun köye indiği yönündedir.⁷ Bir söylentiye göre, köye ilk olarak üç avcı gelir, avcılardan biri burayı çok beğenerek buraya yerleşmek ister. Avcılardan bir diğeri, “Burada kurt çok, seni kurt kapar.” der. *Kurtkapan*/*Kurtkapan*/*Kurtkapa*/*Kurtlapa* olur.

Söylentilerin ortak noktası, köyün adının kültürün önemli bir parçası olan *kurt* ile ilişkilendirilmesidir. Köyün adı *kurt* motifine ve *kap-* fiiline dayandırılır. Ancak *Kurtlapa* adının ‘Kurtlu’ ve ‘Apa’ sözcüklerinin birleşip kaynaşmasından oluşan birleşik isim olma ihtimali yüksektir. Köyde *kurt/gurd* sözcüğü, ‘akıllı, uyanık, iş bilir ve tecrübeli’ anlamlarında kullanılır. *Kurtlu* ise ‘alınan, kırılğan’ anlamlarının yanında ‘titiz, işine özen gösteren, neşeli, kıpır kıpır’ anlamlarına da gelmektedir. Köyde çok yemek yiyen, doymak bilmeyen kişilere *kurtkarın/gurtgarın* denir. Köyde *K(g)urtgölü*, *K(g)urtağzı* ve *K(g)urtderesi* adında mevki adları da vardır.

Köyle ilgili edinilen bilgilere göre, köyde 1840-1860’lı yıllarda ardıç, çam ve gürgen ormanları bulunmaktadır. Bu ormanlar hakkında “Her yerin ormanı bitse de bu köyün ormanı bitmez.” şeklinde söylentilere rastlanmıştır.⁸ Ayrıca Sivas’ın kuzey tarafına açılan yola Niksar Kapısı (Caddesi) denir.⁹ Bu yol Kurtlapa köyünden geçmektedir. Bu yolun bir kolu Almus’a bir kolu da Niksar’a gider. Bu durum, köyün konumu için önemlidir. Çünkü bu yol İç Anadolu Bölgesini Karadeniz bölgesine bağlar.

Türk kültüründe soyun devamı; olağanüstü şekilde ritüele, toteme veya bozkurda; yani *dişi kurda* dayandırılarak izah edilir. Bu da *Bozkurt-Ana*,

⁶ AA.

⁷ DŞ.

⁸ Köyün ilk belediye başkanı Selim Karadağ (SK) ve tarih öğretmeni Mehmet Ali Karamanoğlu (MAK), köy hakkında bazı araştırmalar yapmıştır.

⁹ SA’dan edinilen bilgiye göre, yıllarca şu andaki vilayet binasının önündeki yol levhasında Niksar Caddesi levhası vardır. Bu levha yaklaşık on yıl önce kaldırılmıştır.

Asena, Kurtarıcı, Doğuran, Dişi Bozkurt-Ana mitlerinin oluşup bozkurt kültüründe, kağanların geldiği hanedanın kutsallığının kaynağını oluşturur (İnan, 1976: 137-149). *Kurt*¹⁰, Türklerin sosyo-kültürel hayatıyla özdeşleşmiş bir motiftir. Çin kaynaklarında Türk asıllı olmayan kavimler için 'kurttan türeyenlerden değildir' (Kafesoğlu, 1997: 330-331) ifadesi, bu durumla ilgilidir. Siyasî ve askerî açıdan da önemi büyük olan *kurt*, göksel bir varlıktır. Yer ve gök arasında bir bağ, elçi ve kılavuz kabul edilen *kurt*, ayrıca hükümdarlık sembolüdür.

Kültürel semboller, zamanla değişime uğrar, zenginleşir veya kaybolabilir. Kültüre ait değerlerin gelecek nesillere değişmeden aktarılması çok önemlidir (Şahin, 2024:196). Türk kültüründe soyun devamı bir dişi kurda bağlanır. Ancak Türklerde dişi kurt da erkek kurt kadar kutsal kabul edilir. Buna bağlı olarak Türk toplumları arasında ataerkillikle ilişkili olarak 'Kurt Ata' ve anaerkillikle ilişkili olarak 'Kurt Ana' mitolojisi benimsenerek kabul görmüştür.

Kuzey Doğu Sibirya bulunan pek çok kabilenin atası erkek kurt kabul edilirken Orta Asya Türk boylarında *Kurt Ana* ön plandadır. *Börte Çino* olarak bilinen Cengiz Han'ın atası *Kurt Dede*'dir (Ögel, 1993: 43-45). Ancak her kurt, kurt değildir. Kurdun kutlu sayılabilmesi için *boz renkli* ve *yeleli* olması gerekir. Türklerde *böri*, *bört*, *börte*, *börtü*, *bölte böri*, *böltü böri* şekilleriyle kullanılan sözcükler işte bu *boz renkli* kurttur.

Anadolu'da tarihî veya dinî açıdan önemi olan kişilere *Kurt Baba* ve *Kurt Dede* adlandırması yapılmıştır. Bu kişilere duyulan saygı ve sevginin göstergesi olarak onların mezarlarına da aynı saygı gösterilmiştir. *Kurt Baba* adıyla bilinen türbeler vardır: 'Konya/Meram' // Kocaeli/Körfez // İzmir/Kemalpaşa // İzmir/Tire // Kuzey Lefkoşe // Amasya/Merzifon // Manisa/Turgutlu'. Aynı şekilde *Kurt Dede* dında Türbeler de mevcuttur: 'Çorum/Bayat Belediyesi // Karabük/Safranbolu // Manisa/Gördes ilçesi Kayacık köyü'.

Çınar'a göre, Türk aile yaşamındaki *ata*, *baba* kavramlarının üstlendiği büyük görev, ataerkil toplum yapısının kurda verilen önemi daha da tetiklemiştir. Çınar, bu durumun kurda duyulan saygıyı daha üst düzeye çıkardığını vurgular (2016). *Kurt* sözcüğünün özel isimden cins isme kadar

¹⁰ Türkoloji'de Kurt motifi her yönüyle ele alınmış olduğu için bu çalışmada Kurt motifine kısaca değinilmiştir.

pek çok adlandırmadaki görünümü¹¹ bu saygının ve değerini göstergesidir. Aşağıdaki yer adları bu adlandırmalara örnektir:

Aktaşkurtlar ‘Bolu/Gerede’de bir köy’ ve aynı köyde *Kurtlar* Mahallesi vardır.

Aşağıkurdoğlu ‘Ardahan’

Bozkurt ‘Sivas/Şarkışla’

Karakurt ‘Kars/ Sarıkamış’

Kocakurt ‘Sivas/Kangal’

Kurdu ‘Edirne/Uzunköprü’

Kurt Burnu ‘Bodrum’da bir koy’

Kurtalan ‘Siirt’e bağlı bir ilçe’

Kurtbağı ‘Hatay/Arsuz’

Kurtboğaz ‘Ordu/Akkuş ilçesinde bir mahalle’

Kurdere ‘Balıkesir/Karesi ilçesinde bir mahalle’ // Tekirdağ/Saray’

Kurtdoğmuş ‘İstanbul/Pendik ilçesinde bir mahalle’

Kurthasanlı ‘Konya/Kadınhanı’

Kurtkale ‘Ardahan/Çıldır’

Kurtkayı ‘Kastamonu’

Kurtköy ‘Kars/Arpaçay’ // ‘Kastamonu/Devrekani’ // İstanbul /Pendik’te bir yer’

Kurtlar ‘Balıkesir/Dursunbey’ // Bolu/Mudurnu’ //
Çanakkale/Yenice // Maraş/Onikişubat // Denizli/Acıpayam’ //
Manisa/Köprübaşı // Zonguldak/Ereğli’

Kurtlarlı ‘Sivas/Divriği’

Kurtmahmut ‘Erzurum/Aşkale’

Kurtmeçraası ‘Hatay/Altınözü ilçesinde bir mahalle’

Kurtoğlan ‘Van/Çaldıran ilçesinde bir mahalle’

¹¹ Çalışmada sadece yer adları verilmiştir.

Kurtoğlu ‘Gümüşhane // Kırıkkale/Delice’

Kurtoğlu ‘Sivas/Ulaş’

Kurtpınar ‘Adana /Ceyhan ilçesinde bir mahalle’

Kurtsuyu ‘Düzce // Mersin/Mut ilçesinde bir mahalle’

Kurttutan ‘Manisa/Salihli ilçesinde bir mahalle’

Kurtuşağı ‘Malatya/Akçadağ ilçesinde bir mahalle // Konya/Yunak ilçesinde bir mahalle’

Anadolu’da *Kurd* sözcüğünden kurulan cemaat adları vardır: *Kurd Efendi*, *Kurd*, *Kurdbaş*, *Kurdbaşlı*, *Kurdcu*, *Kurddutan*, *Kurdlar*, *Kurdlu*, *Kurtlu*, *Kurdoğlu*, *Kurt Evladı*, *Kurt Kulağı*, *Kurt Viranı*, *Kurtbeğli*, *Kurtlu Beğli*, *Kurtgöz* (Halaçoğlu, 2009: 1542-1547). Ayrıca Osmanlı Devleti döneminde aslı Türkmen olan *Kurd* adında (Sivas Sancağına bağlı) Halep eyaleti de vardır (Türkey, 2012: 471).

Kurt sözcüğünden türeyen *kurtlu* ‘huzursuz’ (Gaydarcı vd., 1991: 156) ve ‘kıskanç’ (DS 3010) anlamlarına gelir. Lakin yer adlandırmalarında saygı ve övgünün esas olduğu düşünülecek olursa *kurtlu* sözcüğünün ‘huzursuz, kıskanç’ veya ‘böcekli, kurtlanmış’ gibi olumsuz anlamlarının yer adlandırmalarında esas alınmış olma ihtimali düşüktür. Yer adlandırmalarında sözcüğün bu anlamlardan ziyade ‘kurnaz, bir şeye düşkün, tutkulu, güldüren, neşeli’ (DS 3010) ve ‘kırı kıpır’ anlamları düşünülmelidir. *Kurtlu* sözcüğüyle yapılan yer adlandırmalarına şu örnekler verilebilir:

Karakurtlu ‘Kars/Sarıkamış’ // Konya/Kadınhanı ilçesinde bir mahalle’

Kurtlu ‘Sinop/Boyabat’

*Kurtluca*¹² ‘Denizli/Pamukkale // ‘Ordu/İkizce’

Kurtlugelik ‘Kastamonu/Pınarbaşı’

Kurtlukaya ‘Sivas/Ulaş’

Kurtluözü ‘Çorum/İskilip’

Kurtlusarınmazı ve *Kurtlusöğüksü* ‘Hatay/Kırıkhan ‘

¹² Aynı zamanda bir bitki adıdır.

Osmanlı Devleti döneminde de *Kurtlu* adında yerleşim yerleri vardır: *Kurtlu* ‘Selanik Sancağının Kavala kazasında’ (Yer Bilgisi: 266-10874 / Belge Tarihi: H-07-06-1223) // ‘Sivas’ın Hafik kazasına tabi Tozanlı nahiyesinde’ (Yer Bilgisi: 164-3 / Belge Tarihi: H-27-12-1330). *Kurtlu Kaya* köyü (Yer Bilgisi: 1799-16 / Belge Tarihi: H-10-09-1313) vardır. Ayrıca Kayseri’de *Kurtlu Değen Hatun Vakfı* hakkında bilgiler bulunmaktadır (Yer Bilgisi: 26 – 1265, Belge Tarihi: H-26-05-1273).

Türkay, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler” adlı eserinde *Kurt* ve *Kurtlu* adlı Yörük veya Türkmen topluluklardan bahsetmiştir: *Kurdlar*, *Kurtalanı*, *Kurdanlı/Kurdanlı*, *Kurdaş*, *Kurdbeğ*, *Kurdcular/Kurtcalar*, *Kurdcu*, *Kurdcular*, *Kurdculu*, *Kurdkoca*, *Kurtdomuzu*, *Kurdbamzalı/Kurdbamzalı*, *Kurdkayası*, *Kurdavcısı*, *Kurdoğlu*, *Kurtşeyb*, *Kurd Vîrânı*, *Kurdlu/Kurtlu*, *Kurdly-u Kebîr*, *Kurdly-u Sağır*, *Kurtluavcısı [Kurultuavcısı] Gökömer* (2012: 471-472). Türkay, aynı çalışmada Nevşehir, Niğde, Kırşehir ve Sivas Koçhisar yerleşim yerlerindeki *Kurultu* adlı Türkmen oymağından da bahsetmiştir (2012: 40).

Kâşgarlı, DLT’de 24 Türk boyundan 22’sini göstermiştir. Bu 22 boy, şu şekildedir: *Afşar*, *Alkabölük*, *Bayat*, *Bayundur*, *Begtili*, *Bügdüz*, *Çarukluğ*, *Çavuldur*, *Çepni*, *Eymür*, *Iwa ~ Ywa*, *İğdir*, *Karabölük*, *Kaynı*, *Kınık*, *Peçenek*, *Salğur*, *Tutırka*, *Tüger ~ Döğer*, *Ulayundluğ*, *Üregir ~ Yüregir*, *Yazğır* (Atalay, 2006: 55-58). Anadolu’daki Oğuz boylarına ait yer adları listesinde Tokat-Sivas bölgesinde yer alan bu boylar şunlardır: *Alayunlyu*, *Alka Evli*, *Bayat*, *Bayındır*, *Bügdüz*, *Çavuldur*, *Çepni*, *Dodurga*, *Döğer*, *Eymür*, *İğdir*, *Karkın*, *Kayı*, *Kızık*, *Salur*, *Yazır*, *Ywa* (Sümer, 2016: 405-427). Görüldüğü üzere, Oğuz boyları, gelip yerleştikleri coğrafyalara, kendi boy adlarını vermişlerdir. Oğuzların Bozok kolunun Günhan Oğullarının *Kayı*, *Bayat*, *Alkaevli*, *Karaevli*; Bozokların *Kayı* boyuna bağlı *Akkeçili*, *Atçeken*, *Haculu*, *Karakeçili*, *Kızılkeçili*, *Kurtlu*, *Saçıkaralı*, *Sarkeçili* olmak üzere sekiz grup vardır. *Kurtlu* oymağı da bu sekiz gruptan biridir. Buna bağlı olarak *Kurtlu* oymağı da gelip yerleştiği coğrafyalarda bu adı özel isim olarak kullanmışlardır.

Yukarıda *Kurt* ve *Kurtlu* sözcükleriyle yapılan adlandırmalarda görülen durum, *apa* sözcüğü için de geçerlidir. Türk kültür teşkilatında devlet meclisine *toy*, *toya* katılan kişilere *toygun* denir. *Apa*, *Erkin*, *İl-teber*, *Kül Çor*, *Tarhan*, *Tigin*, *Tudun*, *Yen-hung-ta* vb. kişiler *toy* üyesi; yani *toygun* diye adlandırılır. Bu kişiler, askeri ve sivil idare sahipleri olarak devlet meclisine katılan kimselerdir (Kafesoğlu, 1997, 248-250).

Umar “Türkiye’deki Tarihsel Adlar” başlıklı kitabında *aba/apa/pa* sözcüğünün anlamını ‘su’ (akarsu, dere, ırmak, göl, deniz) olarak verir ve eserinde bu sözcükle yapılan yer adlarından bahseder (1993).

Eski Uygur Türkçesinde *apa*¹³ ‘ata, dede, büyük baba, cet, ecdat’ (Wilkes, 2021: 55) ve ‘abla, büyük kız kardeş’ (Caferoğlu, 1968: 18) aynı sözcük, Çuvaş Türkçesinde ‘anne, babaanne’; Karakalpak, Kazak, Kırgız ve Yeni Uygur Türkçesinde *apa* ‘anne, abla’; Nogay Türkçesinde *aba*, Tuva Türkçesinde *ava* ‘anne’ demektir. Özbek Türkçesinde *apa*, *apay* ‘abla, anne, nine’; Tuva Türkçesinde *ava*; Türkmen Türkçesinde *afa*, *ene* ‘anne’ anlamlarında kullanılan sözcüklerdir. Bunların tamamı ortak bir kültürün ürünüdür.

*Aba*¹⁴ ‘cet, büyük baba’ [Kâbil’de bir yer adı] (SG 95); ‘baba; büyük baba, büyük babanın ağabeyi, amca, anne, büyük kız kardeş’ (Alt.Tr. 19); *aba/abu/av* ‘baba, büyük baba’ (Moğ.Les. 8); *abaga* ‘amca’ (AŞ 1); *abaga, abaka* (SG 95, Alt.Tr 19, Krgz.Tr 1); *abaga, avga* ‘amca’ (Moğ.Les. 4); *aby* (Tatar.Tr.19) ve *appa* ‘dede’ (Mlk.Tr. 86) sözcükleri lehçelerde ve ağızlarda çeşitli fonetik değişikliklerle yaşamaktadır. *Apa* sözcüğü, *aga* ve *eçe* sözcükleriyle birleşerek *apa+aga* ‘abaga’ ve *apa+eçe* ‘amca’ gibi yeni akrabalık adları yapılmıştır (Tekin, 1969: 289-291).

Aba/apa, Eski Türkçede önceleri erkeğe özgü bir akrabalık adyken sonraları kadına özgü bir akrabalık adı olmuştur. *Aba/apa* sözcüğünün ‘baba, dede’; sözcüğün ince ünlülü şekli olan *ebe* sözcüğünün ‘anneanne ve babaanne’; *abu* sözcüğünün ‘abla ve anne’ anlamları ortak kültür ürünü olarak hâlâ yaşamaktadır. Eski Türkçede akrabalık terimi olan *apa* ‘büyüklük, yücelik’ anlamlarıyla askerî ve idarî bir ünvan olarak da kullanılır:

Apa Tarkan ‘Tunyukuk Yazıtı ve Köl İç Çor Yazıtı’

Beçe Apa İçreki ‘Miran Metinleri’

Çor Apa ‘Çakul VI Yazıtı’

İnançu Apa Yargan Tarkan ‘Köl Tigin Yazıtı’

Kul Apa Urungu ‘Miran Metinleri’

¹³ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Armağan, S. (2022), “Ana ve Anne Sözcükleri Üzerine Kültürdilbilim İncelemesi”, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi. Haziran, ss. 38-53.

¹⁴ Sözcük Arapçadaki ‘babalar’ ve ‘hırka, yelek, palto gibi kıyafetler’ anlamlarıyla karıştırılmamalıdır. [Ar. *eb*: babanın çoğul şekli olan *âbâ*’ ve Ar. *’abâ*].

Külüğ Apa ‘Çakul VIII Yazıtı’

Laçın Apa ‘Ottuktaş III Yazıtı’

On Apa ‘Gümüş Tabak Yazıtı’

Öz Apa ‘Tepsey II Yazıtı’

Öz Apa Tutuk ‘Çigşi Bagatur Yazıtı’

Tör Apa İçreki ‘Begre Yazıtı’

Yol Apa ‘Kemçik-Kaya Başı Yazıtı’ (Gömeç, 2000: 930-931).

Apa/aba sözcüğü, İslamiyet’ten sonraki dönemlerde de ünvan olarak kullanılmıştır: *Müeyyed Ay-aba* ve *Seyfeddin Ay-aba* Selçuklu Dönemi emirlerindedir. Fars valisinin adı *Boz-aba*’dır.

Önceleri akrabalık bildiren *apa/aba* sözcüğü, bir süre sonra ünvan adı olmuş, daha sonraki süreçte sözcük, akrabalık ve ünvan bildirmekten uzaklaşarak özel ad olarak kullanılmıştır. *Apa/aba* sözcüğünün yerleşim birimlerine ad olduğu örnekler şunlardır:

Abalar ‘Edirne/Havsa’ya bağlı bir köy’ // Urfa/Viranşehir ilçesinde bir mahalle’

Abalı ‘Sinop’

Abuuşağı [Abu Uşağı > abuşağı] ‘Nevşehir/Gülşehir’

Apa ‘Sivas merkeze bağlı bir köy’ // Konya/Çumra // Denizli/Acıpayam ilçesinde bir mahalle’

Apalı ‘Şanlıurfa/Eyyübiye ilçesinde bir mahalle’

Apasaraycık ‘Konya/Çumra’

Bozaba ‘Tekirdağ/Saray ilçesinde bir mahalle’ // Diyarbakır/Dicle ilçesinde bir mahalle’

Aba/apa sözcüğünden türeyen cemaat adları da vardır: *Abacalu* ‘Kıpçak boyu’, *Abaga* ‘Karkın boyu’, *Abageni* ‘Kınık boyu’, *Abalu* ‘Beğdili boyu’, *Apacı* ‘Beğdili boyu’. Bunlardan *Abalu* cemaatinin yerleşim yeri Sivas’tır (Halaçoğlu, 2009: 2-4). Ayrıca *Son Teşkilât-ı Mülkiyyede Köylerimiz Adları* (1928) adlı eserde, Sivas’a bağlı *Kara Apa* diye bir köy adı da vardır.

Sezen'in "Osmanlı Yer Adları" adlı kitabında *kurt* ve *aba* sözcükleriyle yapılan yer adları şunlardır: *Abagay, Abana, Abgay, Kurtalan/Kurdalan, Kurthasanlı/Kurdhasanlı, Kurtkale, Kurtkulağı/Kurdkulağı* (2017: 3-4, 496).

Türk kültüründe önem arz eden 'kurt, kurtlu' ve 'aba' sözcükleri birleşerek *Kurtlapa* şeklinde Sivas iline bağlı bir yerleşim birimine ad olmuştur.

Sonuç

Kurtlapa, İslâmiyet öncesine dönemin kültürel birikimi olan gelenek, görenek, örf ve âdetlerin korunduğu Sivas iline bağlı bir köydür.

'Anne, baba, ced' anlamları ile kullanılan *aba/apa* sözcüğü *ata/ana* sözcükleriyle aynı bağlamdadır. *Ata/ana* sözcüklerinin *kurt* ile birleşerek oluşturduğu *Kurt Ata, Kurt Ana* ve *Kurt Dede* mitolojisindeki bağlam, *Kurtlu Apa*'da da görülmektedir. Bu iki sözcük, zamanla birleşip kaynaşarak *Kurtlapa* şeklini almıştır:

Kurtlu apa > Kurtluapa > Kurtlāpa > Kurtlapa

Kurt, kültürel, askerî ve idarî açıdan kutluluk atfedilen bir motiftir. Bu sözcük /+lu/ 'İİYE' ile türetilmiştir. *Kurtlu* 'bir Türk oymağının adı'+ *apa* 'ana, baba, ata' anlamlarından sonra 'büyüklük ve yücelik' ifadesiyle bir ünvan olarak yaşamaktadır.

Kaynaklar

Akar, A. (2008), *Oğuzların Dili-Eski Anadolu Türkçesine Giriş*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Akar, A. (2019), "Türk Lehçebilgisi Bakımından Sivas Bölgesi Ağızları", Her Yönüyle Sivas Kongresi'nin 100. Yılında Sivas Uluslararası Sempozyumu, (Edi. Hakan Yekbaş, Ahmet Yüksel), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Matbaası, Sivas.

Altun, Z. (2019), "Türk Kültüründe 'Kurt Kavramı' Üzerine Bir İnceleme", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, Cilt: 8, Sayı: 22, ss. 91-108.

Armağan, S. (2022), "Ana ve Anne Sözcükleri Üzerine Kültürdilbilim İncelemesi" *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Haziran, ss. 38-53.

Atalay, B. (1970), *Abuşka Lugati veya Çağatay Sözlüğü*, Ayyıldız Matbaası, Ankara. **AŞ**

- Atalay, B. (2006), *Divanü Lugâti't-Türk I-IV*, TDK, Ankara. **DLT**
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA).
- Caferoğlu, A. (1968), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, TDK, Ankara.
- Çınar, A. K. (2016), “Bozkur Kültür Çevresinde Kurt ve Adlandırması”, *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences*, Volume, 6, ss.
- Gaydarcı, G. A. vd. (1991), *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Gömeç, S. (2000), “Köktürkçe Yazılı Belgelerde Yer Alan Unvanlar”, *Erdem*, Cilt: 12, Sayı: 36, ss. 929-946.
- Gürsoy, E., Duranlı, N. M. (1999), *Altayca-Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK. **Alt.Tr.**
- Halaçoğlu, Y. (2009), *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, TTK, Ankara.
- İnan, A. (1976), *Eski Türk Dini Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Kafesoğlu, İ. (1997), *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Karahan, L. (2013), “Oğuzca'nın Anadolu'da Yazı Dili Olma Sürecine Dair Düşünceler”, Kırşehir: Aşık Paşa ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Oluşumu Sempozyumu, 1-2 Kasım, 219-228.
- Komisyon (1946), *Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu*, Ankara.
- Komisyon (1968), *Köylerimiz: 1 Mart 1968'e Kadar*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- Komisyon (1982), *Köylerimiz 1981*, İçişleri Bakanlığı, Ankara.
- Lessing, F. (2003), *Moğolca-Türkçe Sözlük*, (çev. Günay Karaağaç), TDK, Ankara. **Moğ.Les.**
- Ögel, B. (1993), *Türk Mitolojisi, C. I*, TTK, Ankara 1993.
- Öner, M. (2009), *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*, TDK, Ankara, Tatar.Tr.
- Sezen, T. (2017), *Osmanlıda Yer Adları*, Sistem Yayıncılık, Ankara.

Son Teşkilât-ı Mülkiyyede Köylerimizin Adları (1928), Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâleti Nüfus Müdüriyet-i Umûmiyesi, Hilâl Matbaası, İstanbul.

Sümer, F. (2016), *Oğuzlar: Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

Şahin, S. (2024). “Türkmen Türkçesinde Kan Sözcüğünün Kavramsallaşması”, *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi (OTAF)* VIII, 1, 2024, Haziran, 196-210.

Talat, T., Ölmez M. (1999), *Türk Dilleri -Giriş-: Simurg Yayınları*, İstanbul.

Tavkul, U. (2000), *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, TDK, Ankara, **Mlk.Tr.**

Tekin, T. (1960), “Amca ve Teyze Kelimeleri Hakkında”, *TDAY-Belleten*, s. 283-294.

Türk Dil Kurumu. (2011), *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara.

Türk Dil Kurumu. (2019), *Derleme Sözlüğü*, TDK, Ankara, **DS**

Türkey, C. (2012), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları, İstanbul:

Umar, B. (1993), *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul.

Wilkens, J. (2021), *Handwörterbuch des Altuigurischen Altuigurisch-Deutsch- Türkisch Eski Uyğurcanın El Sözlüğü Eski Uyğurca-Almanca-Türkçe*, Universitätsverlag Göttingen.

Elektronik Kaynaklar

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Kurtlapa>: Erişim Tarihi: 25.9.2024.

<https://islamansiklopedisi.org.tr>: Erişim Tarihi: 26. 9.2024.

<https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>: Erişim Tarihi: 27.9.2024.

<https://sozce.com/nedir>: Erişim Tarihi: 27.9.2024.

Sözlü Kaynaklar

Arife Altundar, 1949 doğumlu, okur-yazar değil. **AA**

Dürdane Şahinol, 1963 doğumlu, ilkokul terk. **DŞ**

Mehmet Ali Karamanoğlu, 1965 doğumlu, tarih öğretmeni. **MAK**

Selim Karadağ, 1950 doğumlu, köyün belediye olduğu dönemin ilk belediye başkanı. **SK**